

22.

OBYCZAJE POGLĄDY WIERZENIA

I. PROSPEKT WARTOŚCI

Człowiek jest istotą społeczną, żyje we wspólnocie, jego rozwój postępuje dzięki wychowaniu. Na życie wspólnotowe duży wpływ ma obyczaj. Dotyczy on zwłaszcza obchodów świąt oraz uroczystości państwowych, kościelnych, rodzinnych czy szkolnych. Obrzędy mają charakter kulturotwórczy i wspólnototwórczy. Wszystkie podmioty wychowujące powinny kontynuować dobre tradycje i obyczaje, a jednocześnie stale monitorować kulturowe przemiany zachodzące współcześnie.

1.1. CEL OGÓLNY

Rozwój społeczny.

1.2. CEL SZCZEGÓŁOWY

Poznawanie dorobku minionych pokoleń.

1.3. CEL WYCHOWAWCZY

Obyczaje, poglądy i wierzenia moich przodków są nadal aktualne.

1.4. PROPONOWANE TEMATY

- Co nam daje tradycja?
- Tworzenie relacji z człowiekiem innej kultury.
- Konfrontacja z różnymi obyczajami pomaga docenić piękno i znaczenie własnego dziedzictwa.

1.5. ZADANIA DLA UCZNIA, SAMOWYCHOWANIE

→ NORMY

- Różnice pokoleniowe, które dzielą rodziny, mogą zostać przełamane przez kultywowanie tradycji.
- Poznanie nowych nurtów w kulturze wpływa na wierność własnym zasadom postępowania.
- Tolerowanie horoskopów nie oznacza ich bezkrytycznej akceptacji.

→ ZASADY

- Respektując odmienną kulturę, pamiętam o własnych normach i zasadach.
- Umiejętnie pozyskiwać z minionych lat to, co w nich najbardziej wartościowe.
- Unikam jasnowidzów i bioenergoterapeutów.

1.6. ZADANIA DLA RODZICÓW

→ NORMY

- Rodzice są odpowiedzialni za przekazywanie dziedzictwa kulturowego.
- Nowoczesne nurty w kulturze nie powinny niszczyć tradycji minionych epok.
- Znajomość własnej przeszłości pozwala na dzielenie się wartościami z ludźmi o innych tradycjach kulturowych.

→ ZASADY

- Przestrzegam przed zabobonami.
- Nie unikam ludzi o innych tradycjach kulturowych.
- Uczę refleksyjnego patrzenia na obrzędy ludowe.

1.7. ZADANIA DLA SZKOŁY, WYCHOWAWCY

→ NORMY

- Przekazywanie tradycji w szkole ma służyć wartościom.
- Głównie szkoła jest odpowiedzialna za formację kulturalną młodego pokolenia.
- Współczesne tendencje w kulturze nie powinny niszczyć tradycji.

→ ZASADY

- Organizuję lekcje poświęcone starym zwyczajom.
- Rozmawiam z uczniami na temat tradycji kultywowanych w ich rodzinach.
- Prowadzę dialog na temat różnorodności kulturowej.

1.8. SPOSÓB REALIZACJI

Uczniowie wspólnie formułują definicję tradycji. Ustalają, na czym powinna się opierać prawdziwa tradycja. W ramach pracy domowej opisują swoje ostatnie spotkanie z kimś lub czymś tradycyjnym. Czy widzą jakieś zagrożenia?

1.9. OSIĄGNIĘCIA, EFEKTY

Tradycja jest bogactwem, które warto znać. Dzięki znajomości starych obyczajów znamy swoją tożsamość kulturową. Ma to również wydźwięk praktyczny – korzystając z doświadczeń naszych mam i babć możemy zasięgnąć wielu praktycznych wskazówek, np. jakie są domowe sposoby na różne dolegliwości.

Kultywowanie zwyczajów, np. poprzez przynależność do kół, stowarzyszeń, grup zainteresowań powoduje, że człowiek staje się mniej samotny, ponieważ spotyka się z ludźmi o podobnych zainteresowaniach. Można tam porozmawiać, otrzymać wsparcie. Paradoksalnie rozwój wszelakich komunikatorów spowodował osamotnienie, bo ludzie unikają realnego kontaktu. Zwolennicy tańców ludowych mają z kolei możliwość podjęcia wysiłku fizycznego.

Poznawanie wierzeń minionych pokoleń może być okazją do refleksji nad własnym życiem i do wdzięczności za kulturę.

1.10. ZAGROŻENIA

Wiele ludowych obrzędów wydaje się tylko zabawą. Niestety nie zawsze jest to prawda. Dużym zagrożeniem dla katolików są wszelkie próby przepowiadania przyszłości. Katechizm Kościoła Katolickiego wypowiada się na ten temat jednoznacznie: „Należy odrzucić wszystkie formy wróżbiarstwa: odwoływanie się do Szatana lub demonów, przywoływanie zmarłych lub inne praktyki mające rzekomo odśłaniać przyszłość. Korzystanie z horoskopów, astrologia, chiromancja, wyjaśnianie przepowiedni i wróżb, zjawiska jasnowidztwa, posługiwanie się medium są przejawami chęci panowania nad czasem, nad historią i wreszcie nad ludźmi, a jednocześnie pragnieniem zjednania sobie ukrytych mocy. Praktyki te są sprzeczne ze czcią i szacunkiem – połączonym z miłującą bojaźnią – które należą się jedynie Bogu” (KKK 2116).

II. LITERATURA WYBRANA Z KOMENTARZEM

CHŁOPI

Chłopaki już latały z sikawkami, sprawiając sobie śmigus, albo przyczajone za drzewami nad stawem, lały nie tylko przechodzących, ale każdego, kto ino na próg wyjrzał, że już nawet ściany były pomoczone i kałuże siwiły się pod domami.

Zawrzały wszystkie drogi i obejścia, wrzaski, śmiechy, przegony narastały coraz barzej, bo i dzieuchy gziły się niezgorzej, lejąc się między sobą i ganiając po sadach, że zaś ich dużo było i dorosłych, to wnet dały radę chłopakom rozganiając ich na wszystkie strony, a tak się rozsławolili, że nawet Jaśka przewrotnego, którego się z sikawką od gaszenia pożarów zaczynał na Nastkę, dopadły Balcerkówny, wodą zlały i jeszcze do stawu zepchnęły na pośmiewiski... [...] Zaś potem, dobrawszy jeszcze Witka, Gulbasiaka i co starszych, chycili Marysię Balcerkównę i taką jej kąpiel sprawili, aż matka z kijem leciała na pomoc; przyparli też gdzieś Jagnę i tego utyłali, nawet Józce nie przepuszczając, choć się prosiła i z bekiem leciała na skargę do Hanki.

– Skarzy się, a rada, oczy się jej skrzą od figłów!

↑ W.S. Reymont, *Chłopi*, Wydawnictwo Greg, Kraków 2020, s. 394-395.

KOMENTARZ

Tytuł *Chłopi* może sugerować, że bohaterowie to nie tylko ci, którzy są wymienieni z imienia i nazwiska, ale wszyscy mieszkańcy Lipiec. Jest to tzw. bohater zbiorowy. Reymont z detalami opisał życie na wsi, dlatego powieść ta nazywana

jest również epopeją chłopskiego życia. Jednym z aspektów tego życia są zwyczaje i obrzędy. Ludowa tradycja jest ściśle powiązana z religią chrześcijańską.

W *Chłopach* obyczaje mają ludowy charakter. Chociaż akcja powieści trwa niespełna rok, to można zakładać, że tradycja oblewania się wodą powraca każdego roku. Kiedyś uważano, że polanie panny wodą zapewni jej szybkie wyjście za mąż i płodność. Z przywołanego fragmentu wynika, że dziewczęta nie pozostawały dłużne i, jeśli tylko im się udało, w odwecie polewały chłopów. Lany poniedziałek w tradycji to dzień zabawy i radości. Przemoczona Józka pobiegła na skargę do Hanki, ale tak naprawdę była zadowolona.

III. NAUCZANIE

3.1. SUGESTIE FILOZOFICZNE

Na przestrzeni wieków pojawiło się wiele definicji kultury. Źródła podają, że było ich 164. Dopiero w 1952 roku Clyde Kluckhohn i Alfred Kroeber dokonali podziału dotychczasowych definicji. Kierowali się różnymi kryteriami, jednym z nich była rola tradycji.

„Tradycja – [łac. *traditio* ‘wręczenie’, ‘oddanie’], przekazywane z pokolenia na pokolenie treści kulturowe (obyczaje, poglądy, wierzenia, sposoby myślenia i zachowania, normy postępowania itp.) wyróżnione przez daną zbiorowość, na podstawie określonej hierarchii wartości, z całokształtu dziedzictwa kulturowego jako społecznie doniosłe dla teraźniejszości i przyszłości; także proces przekazywania tych treści kulturowych, dokonujący się w danej zbiorowości”¹.

Niemiecki filozof Hans-Georg Gadamer prowadził badania poświęcone m.in. relacjom między człowiekiem a kulturą, w której żyje². Dzięki kulturze człowiek poszerza swoją świadomość, ponieważ odnosi się do tego, co przekazuje tradycja. Doświadczenie tradycji wzbogaca, bowiem obcuje się z tym, co jest obce, bo dawne, minione, jednak wciąż może stać się aktualne.

Każdy człowiek jest związany ze swoją ojczyzną. Jest to zależność nie tylko fizyczna, ale również mentalna. Duchowa ojczyzna objawia się m.in. w tradycji. Ważne jest, aby młodzi ludzie znali tradycję, ponieważ kształtuje ona tożsamość. Człowiek „składa” się z trzech fundamentów: fizycznego, psychicznego i duchowego. Jedynie równomierny rozwój na każdej z tych płaszczyzn, daje szansę na integralność osoby ludzkiej.

1 Tradycja, [online:] <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/tradycja.html> [dostęp: 7.02.2022].

2 Zob. A. Bronk, *Rozumienie, dzieje, język. Filozoficzna hermeneutyka H.G. Gadamera*, wyd. RW KUL, Lublin 1988.

3.2. SUGESTIE DYDAKTYCZNE I PEDAGOGICZNE

Współczesna młodzież nie przykłada zbyt wielkiej wagi do obyczajów, wierzeń i wartości odziedziczonych po poprzednich pokoleniach³. Epoka kosmiczna, jak czasem określa się współczesność, kłóci się z tym, co tradycyjne, a przecież wartości przekazywane z pokolenia na pokolenie kształtują naszą tożsamość wyznaniową, narodową, lokalną czy kulturową. Pośpiech, szalony postęp technologiczny, eksperymenty medyczne, ciągły szum informacyjny powodują natłok myśli, męczą, kreślą granicę między tym, co nowoczesne i tym, co tradycyjne. W człowieku budzi się wówczas potrzeba powrotu do ludowej mądrości.

Młodzież powinna znać kulturę poszczególnych regionów kraju, poznać misterne stroje ludowe i hafty, zatańczyć mazura i oberka, zrobić pisanek i ozdobę na choinkę z papieru lub ze słomy. Od rodziców i nauczycieli zależy, czy doprowadzą do zatracenia wartości i tożsamości narodowej.

3 „W publicystyce tradycję najczęściej przeciwstawia się temu, co nowoczesne. W tym kontekście tradycja oznacza to, co przestarzałe, zacofane, stagnacyjne. Z nowoczesnością zaś wiąże się to, co aktualne, postępowe i rozwojowe. Nowoczesność wypiera tradycję z każdej dziedziny życia. Takie wartościujące rozumienie tradycji przejęto od K. Marksa, E. Durkheima, L. Krzywickiego, M. Webera. Wielu socjologów, psychologów i publicystów do dzisiaj uważa, że od tradycji należy się uwalniać, a tych, którzy ją podtrzymują, nazywają w sensie pejoratywnym tradycjonalistami lub fundamentalistami, ludźmi przeszłości”. L. Dyczewski, *Tradycja*, w: *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, A. Maj, wyd. Polwen, Radom 2016, s. 1177.

3.3. SUGESTIE PSYCHOLOGICZNE

Tradycję należy pielęgnować i przekazywać następnym pokoleniom, ponieważ jest ona nieodłącznym elementem polskiej kultury. Jest bogactwem. We współczesnej obrzędowości można jeszcze odnaleźć wpływ religii antycznych i wierzeń pogańskich, a na terenach granicznych widać wpływ państw sąsiednich. Kulturowanie obyczajów, np. rękodzieła, to doskonała okazja do spotkania i do rozmowy. To zbliża ludzi do siebie. Przynosi więcej korzyści niż np. obejrzenie serialu w telewizji. Unikalny prezent wykonany własnoręcznie z pewnością przyniesie więcej przyjemności obdarowanemu niż coś kupionego w sklepie.

Znajomość tradycji służy budowaniu tożsamości człowieka, pozwala lepiej zrozumieć siebie i świat. Zgłębianie obyczajów, wierzeń i poglądów wpływa na rozwój kultury osobistej. Jest to szalenie istotne w obliczu różnych ideologii mających na celu likwidację wartości.

Prymas Wyszyński, znając zapędy ludzi, dla których najważniejsze są doraźne korzyści, mówił: „Czasy, które idą, żądać będą od nas nowych mocy moralnych, duchowych, społecznych, zawodowych, kompetencji, a także wysokiego poziomu kultury ojczystej, narodowej, która będzie pokarmem dla tych, co po nas przyjdą”⁴.

IV. NAUCZANIE RELIGIJNE

4.1. TEOLOG

W czasach postępującej laicyzacji społeczeństwa dużym zagrożeniem jest traktowanie świąt i obrzędów religijnych jedynie jako zewnętrznych rytuałów, w których nie ma nic z wewnętrznego zaangażowania religijnego i które pozbawione są jakiegokolwiek duchowości. Spotyka się ludzi, którzy mówią, że nie wierzą w Boga, ale chodzą na pasterkę, na rezurekcję, święcą palmy i wielkanocny koszyczek. Ludzie ci uważają, że nie każda tradycja obliguje do głębokiej wiary w Boga. Pójście do kościoła traktują jak dodatek do świąt.

Wielkanoc jest świętem w najgłębszym rozumieniu chrześcijańskim. Może stać się okazją do pogłębienia wiary i przekroczenia czysto zewnętrznych rytuałów. W Bożym Narodzeniu obserwujemy wiele elementów pogańskich, będących wytworem popkultury, które są efektem komercjalizacji chrześcijańskich świąt, pozbawionych ich duchowego wymiaru.

4 S. Wyszyński, *Proces odnowy w Ojczyźnie już się rozpoczął... Do kombatanów*, Warszawa, dom prymasowski, 24.01.1981, w: tegoż, KiPA, t. 67, Cz, s. 39.

Obserwowane w ostatnich latach nasilenie tego typu tendencji świadczy o tym, że zaciera się granica pomiędzy obrzędami religijnymi a tradycjami świeckimi. Jest to, jak się wydaje, postęp tendencji laicyzacyjnych w społeczeństwie.

4.2. NAUCZANIE PAPIESKIE

„ Każdy ruch różni się od innych, wszystkie jednak są zjednoczone w tej samej komunii i przez tę samą misję. Niektóre charyzmaty wzbudzone przez Ducha wdzierają się niczym gwałtowny wichur, który porywa ludzi i popycha ich na nowe drogi misji i radykalnej służby Ewangelii, aby głosili nieustraszenie prawdy wiary, przyjmując w darze żywe dziedzictwo Tradycji i budząc we wszystkich gorące pragnienie świętości.

↑ Jan Paweł II, *Wiele charyzmatów i ruchów, ale jedna misja. Przemówienie do przedstawicieli ruchów kościelnych*, Rzym, 30.05.1998, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/ruchy_30051998.html [dostęp: 7.02.2022].

„ Chciałbym także podkreślić, że sacrum ma funkcję wychowawczą, a jego zniknięcie nieuchronnie zubaża kulturę, w szczególności formację nowych pokoleń. Jeśli na przykład w imię wiary zeświecczonej, nie potrzebującej już świętych znaków, zostałaaby zniesiona ta miejska procesja Bożego Ciała, wymiar duchowy Rzymu byłby «ukryty», a nasza świadomość indywidualna i wspólnotowa zostałaby w ten sposób osłabiona. Albo też pomyślmy o matce i ojcu, którzy w imię zdesakralizowanej wiary pozbawiliby swoje dzieci ich rytuałów religijnych: w istocie pozostawiliby otwarte pole dla tak wielu namiastek obecnych w społeczeństwie konsumpcyjnym, dla innych obrzędów i innych znaków, które łatwiej mogłyby stać się bożkami.

↑ Benedykt XVI, *Brak sacrum zubaża kulturę. Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Bożego Ciała*, 7.06.2012, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/boze-cialo_07062012.html [dostęp: 7.02.2022].

„ Chcemy podkreślić, że „koniec nowoczesności” oznacza upadek podstawowych [obiektywnych] fundamentów, co w ostatecznym rozrachunku prowadzi do utraty wiary w rozum.

↑ Franciszek, *Upadek fundamentów*, 28.03.2001, w: J.M. Bergoglio, *Kwiatki papieża Franciszka*, tłum. X. Bordas i in., Wydawnictwo M, Kraków 2013, s. 16.

4.3. PISMO ŚWIĘTE

„ Na koniec, bracia, módlcie się za nas, by słowo Pańskie szerzyło się i rozślawiało, podobnie jak to jest pośród was, abyśmy byli wybawieni od ludzi przewrotnych i złych, albowiem nie wszyscy mają wiarę. Wierny jest Pan, który umocni was

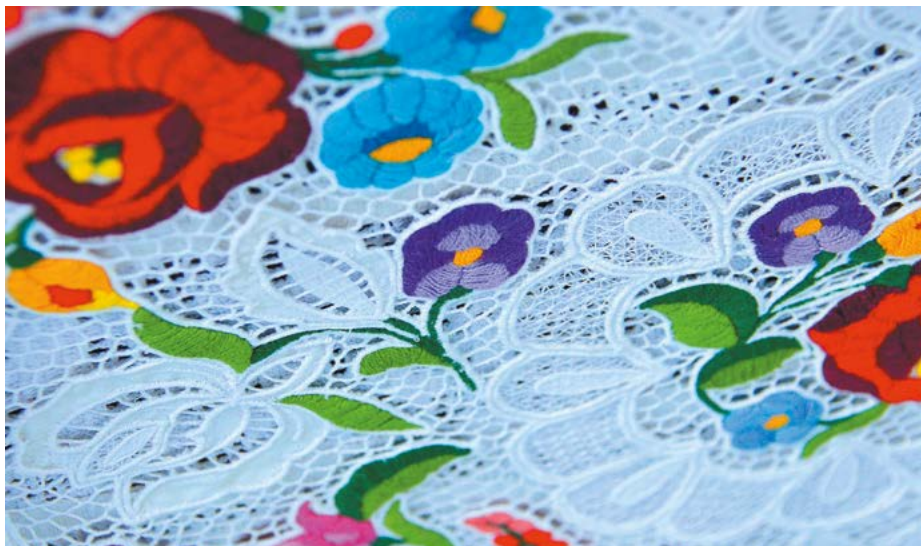
i ustrzeże od złego. Co do was, ufamy w Panu, że to, co nakazujemy, czynicie i będziecie czynić. Niechaj Pan skieruje serca wasze ku miłości Bożej i cierpliwości Chrystusowej. Nakazujemy wam, bracia, w imię Pana naszego, Jezusa Chrystusa, abyście stronili od każdego brata, który postępuje wbrew porządkowi, a nie zgodnie z tradycją, którą przejęliście od nas. Sami bowiem wiecie, jak należy nas naśladować, bo nie wzbudzaliśmy wśród was niepokoju ani u nikogo nie jedliśmy za darmo chleba, ale pracowaliśmy w trudzie i zmęczeniu, we dnie i w nocy, aby dla nikogo z was nie być ciężarem. Nie żebyśmy nie mieli do tego prawa, lecz po to, aby dać wam samych siebie za przykład do naśladowania.

↑ 2 Tes 3,1-9; por. Ga 1,9; Flp 4,9.

4.4. KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

„Święta Tradycja i Pismo święte ściśle łączą się z sobą i przenikają... wypływają z tego samego Bożego źródła, zespalają się jakby w jedno i zmierzają do jednego celu” (Sobór Watykański II, konst. Dei verbum, 9). Tradycja i Pismo święte uobecniają i ożywiają w Kościele misterium Chrystusa, który obiecał pozostać ze swoimi „przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20).

↑ KKK 80; por. 81-82.

V. LITERATURA

Benedykt XVI, *Brak sacrum zubaża kulturę. Homilia podczas Mszy św. w uroczystość Bożego Ciała*, 7.06.2012, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_xvi/homilie/bozeczialo_07062012.html [dostęp: 7.02.2022].

Bronk A., *Rozumienie, dzieje, język: filozoficzna hermeneutyka H.G. Gadamera*, wyd. RW KUL, Lublin 1988.

Edensor T., *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne*, tłum. A. Sadza, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.

Franciszek, *Upadek fundamentów*, 28.03.2001, w: J.M. Bergoglio, *Kwiatki papieża Franciszka*, tłum. X. Bordas i in., Wydawnictwo M, Kraków 2013, s. 16.

Dyczewski L., *Tradycja*, w: *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*, red. K. Chałas, A. Maj, wyd. Polwen, Radom 2016, s. 1177-1181.

Jan Paweł II, *Wiele charyzmatów i ruchów, ale jedna misja. Przemówienie do przedstawicieli ruchów kościelnych*, Rzym, 30.05.1998, [online:] https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/ruchy_30051998.html [dostęp: 7.02.2022].

Palczyński T., *Wzory wielokulturowości we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2006.

Tradycja, [online:] <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/tradycja.html> [dostęp: 7.02.2022].

Tradycje różnorodności kulturowej i religijnej w Europie Środkowo-Wschodniej, red. J. Kłoczowski, S. Łukasiewicz, wyd. Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2003.

Wyszyński S., *Proces odnowy w Ojczyźnie już się rozpoczął... Do kombatantów*, Warszawa, dom prymasowski, 24.01.1981, w: tegoż, KiPA, t. 67, Cz, s. 39.

Ziebertz H.G., *Religijność i wychowanie w świecie pluralistycznym*, tłum. A. Białek, P. Łacny, wyd. Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Kraków 2001.